

תקציר

המחקר המוצג מתמקד בתפיסות של עמיתות בין מכללה לחינוך לבין בית ספר יסודי בעיר במרכז הארץ חמש שנים לאחר שהחל הקשר המיוחד בין שני המוסדות. התפיסות נבדקו באמצעות ראיונות נרטיביים עם שלוש קבוצות של משתתפים המעורבים בתהליך העמיתות: מובילות התהליך שהן מדריכות מטעם המכללה ומנהלת בית הספר וסגניתה, מורות מאמנות בבית הספר וסטודנטים המתכשרים להוראה ומתמחים בהוראה מתמטיקה ואנגלית. את המחקר ערך צוות מחקר מרשות המחקר במכללת לוינסקי לחינוך: ד"ר תמי ראובני, פרופ' חנה עזר, ד"ר נורית מירב וחיותה רגב.

המחקר בא לענות על צורך של המשתתפים בתהליך העמיתות מטעם המכללה לבחון את משמעותה בעיני השותפים השונים שנים מספר לאחר שהוחל בהפעלתה. זאת, על רקע השתנות התפיסה של העמיתות בהכשרת מורים ובחינוך לאורך למעלה מעשור, והמחקרים השונים שנערכו על עמיתויות - מחקרים שהציעו מודלים שונים של עמיתות במסגרת התפיסה של "התפתחות מקצועית של בתי ספר" (Professional Development Schools (PDS). יש הרואים ב"עמיתות" 'שותפות' בין הגורמים השונים החוברים לה. רעיון 'השותפות' בין מוסד אקדמי מכשיר מורים לבין בתי-ספר נולד בבסיסו כביטוי לחוסר שביעות רצון מהנעשה בשדה החינוך. חוסר שביעות רצון זו נבע ממה שקורה בבתי-הספר ומהלמידה המקצועית של המורים, מחד גיסא, ומאידך גיסא - מתוכנית ההכשרה של הסטודנטים להוראה במוסדות האקדמיים, מאי-ההתאמה בין תכנית הלימודים האקדמית לבין צרכי מערכת החינוך ומנתק בין אנשי המכללה (סטודנטים ומדריכים) לבין אנשי שדה החינוך (מנהלים ומורים).

המחקר הוא חקר מקרה איכותני-נרטיבי, המתמקד בסיפורים של השותפים בתהליך. זוהי מתודולוגיה חדשה יחסית במחקרי ה-PDS, מתודולוגיה המדגישה את כוחם של הסיפורים והמציפה פן אחר במחקרים שלא ניתן היה להגיע אליו בלעדיהם. ייחודו של המחקר, שהוא מציג דווקא את זוויות הראייה של השותפים השונים בתהליך, ולא את התהליך המתועד כפי שעולה מתוך עובדות שנצפות בשטח. הנרטיבים שהתקבלו במחקר מוגדרים על ידינו כ"נרטיבים-של-השתתפות", באשר הם מסופרים על ידי המשתתפים בתהליך, והם מתארים תקופה ספציפית בחייהם המקצועיים, ובתוך תקופה ספציפית זו – מתמקדים בהיבט הקשור להשתתפותם בהליך העמיתות בין מכללה לבין בית ספר. השתתפותם בהליך, בפרק זמן מוגדר, היא משמעותית לנרטיב זה, ולפיכך הוא מכונה אפוא "נרטיב-של-השתתפות".

מן המחקר ניתן ללמוד מהי תפיסת השותפים את 'ההצלחות' של העמיתות, הצלחות שניתן אולי ליישמן במודלים חדשים של עמיתות בין מכללה לחינוך לבין בתי ספר ובאמצעותם – לקדם את ההתפתחות המקצועית של צוות ההוראה בבתי הספר ואת תכניות ההכשרה וההתנסות בהוראה של סטודנטים להוראה.

כל קבוצה שהשתתפה במחקר סיפקה עדשת התבוננות אחרת על העמיתות. התפיסות המשותפות והנפרדות של העמיתות מוצגות במחקר דרך אירועים משמעותיים וליבת הסיפור בכל קבוצה, תפיסת ההדרכה ותפיסת הצלחה של העמיתות.

המאפיין את העמיתות בעיני **מובילות התהליך** הם הערכים הבאים: יחסי גומלין בין המעורבים בתהליך; יחסי אמון ושמירה על מערך האמון; למידה של המורות כאורח חיים ולמידה משותפת עם הסטודנטיות כחלק מן התהליך ושפה משותפת בין המורים בבית הספר, סגל המכללה והסטודנטים. היבט אחר קשור לשינוי בדרכי ההוראה של המורות בבית הספר כאורח חיים מקצועי, ולהפיכתן לשותפות שוות ערך לתהליך ההכשרה של הסטודנטיות. השתלבות מלאה של הסטודנטיות בהוראה ובחיי בית הספר – גם הוא נתפס כמאפיין את העמיתות.

עם זאת, תפיסת הליבה של הסיפור היא שונה אצל כל אחת ממובילות התהליך. המדריכה להוראת המתמטיקה רואה בעמיתות סיפור של *צמיחה והצלחה*, במרכזו התפיסה ש"כולם לומדים ומלמדים", והמטפורה המארגנת¹ היא "למידה היוצאת מהכיתה אל התאוריה". המדריכה לחינוך לשוני רואה בעמיתות סיפור של *התקדמות דרך משברים והיענות לצרכים מקומיים*, המתוארת במטפורות "פריסת מניפה" ו"ימי שיא". המדריכה להוראת החינוך המיוחד רואה בסיפור העמיתות סיפור *רב-שלבי שהתפתח מגישה מסורתית לגישה קונסטרוקטיביסטית-שיתופית*, שעיקרה - יישום תפיסות חדשניות בהוראה-למידה והכרה במרכזיותה של המדריכה כבעלת הידע האקדמי-תאורטי. "[המורות] ביקשו ללכת איתי עד הסוף" ו"זה [בית הספר והמכללה] לא שתי מערכות נפרדות" הן מטפורות המשקפות את תפיסתה שמדובר בסינרגיה הכרחית בין שתי מערכות החינוך. המדריכה להוראת האנגלית, ראתה בסיפור העמיתות סיפור של *עלויות ומורדות* והתמקדה רק בהיבטים המעשיים של התהליך, ולא בהיבטים קונספטואליים.

מנהלת בית הספר תופסת את בית הספר במרכז. מבחינתה - זהו סיפור של *התפתחות דרך צמתים קריטיים בחיי בית הספר*, בתמיכת המכללה. מרכיב חשוב מבחינתה הוא ההתפתחות האקדמית של צוות המורים והלמידה שלהם כאורח חיים. תפיסתה באה לידי ביטוי במטפורה המארגנת: "המכללה היא הגב והמשענת שלי מבחינה אקדמית". סגניתה מציגה את העמיתות כ"זוגיות" ויצירת קשרי אמון. עבורה זהו סיפור של *תהליך התמקצעות משולב ומבוקר ופיתוח עולם מושגים משותף מקצועי*.

גם **המורות המאמנות**, שהן אותן מורות בבית הספר החונכות את הסטודנטים להוראה, משתמשות באותם מושגים כאשר הן מספרות על תהליך העמיתות. הערכים המרכזיים בעמיתות, לתפיסתן, הם: הדדיות, למידה משותפת, הדרכה, התבוננות עצמית ושפה משותפת. בתחילה המורות ראו את עצמן מונחות על ידי המדריכות מטעם המכללה בכל הקשור לתפקידן כמורות מאמנות, וככל שהתהליך התמשך והעמיק חלקן הצהיר שהן חשות שותפות לתהליך ההכשרה של הסטודנטים ביחד עם המדריכות מהמכללה. ההדדיות בעבודתן עם המדריכות מהמכללה, הסטודנטים ועמיתותיהן המורות נתפסת כערך ומתבטאת בלמידה משותפת. העמיתות ודרך העבודה חייבה את המורות להתבוננות עצמית ולשקיפות בדרך עבודתן, דבר שסייע להן לבחון בעזרת המדריכות והסטודנטיות את העשייה החינוכית ויצר, כפי שצינו, "הוראה עם חשיבה". במובן זה הן תפסו את עצמן כמי שהפכו מ'מורות' ל'מורות-חוקרות' המתבוננות במעשה ההוראה ומפיקות לקחים. המעבר ממונחת לשותפה וממורה מסורתית למורה-חוקרת, היה כרוך ביצירת

¹ מטפורה מארגנת מוגדרת כ"אמצעי הערכה בולט שבאמצעותו מציג המספר גרסה מתומצתת של ה'אני שלי'" (Kupferberg & Green, 2005).

שפה משותפת בקרב קהילת הלומדים, ליצירת תחושת אחריות ושייכות לקהילה הבית ספרית ולתפיסה שהן "שוות בין שווים". מבחינה קונספטואלית הן חולקות שיח משותף עם מובילות התהליך, אולם מבחינה מעשית הן מציגות תהליך לפיו הן עצמן "תחת עיניים צופות" [של המדריכות מהמכללה ושל הסטודנטיות להוראה], ובו זמנית הן בוחנות את תלמידיהן בכיתות "תחת זכוכית מגדלת" כחלק מחייהן המקצועיים.

הסטודנטים להוראה התייחסו לתהליך העמיתות בין בית הספר והמכללה כאל תהליך שבו ההתנסות שלהם בהוראה מתרחשת בתוך הקשר חברתי-תרבותי של בית הספר המאמן והכיתה המאמנת, ולא במנותק ממנו. התנסות זו נתפסת על ידם כחדשנית, וכבונה מודל אחר ממה שהיה נהוג בעבר. ההתנסות שלהם מתרחשת בסיוע שתי דמויות משמעותיות – המורה המאמנת והמדריכה הפדגוגית, בתוך התרבות שנוצרה בבית הספר, בעיקר במקצוע המתמטיקה, תרבות שבה כולם לומדים ומלמדים, צופים ונצפים הדדית, כשגבולות הוותק והמעמד מיטשטשים. טשטוש גבולות זה, מסגרת הלמידה המשותפת למורות ולסטודנטיות והצבת תהליך ההתפתחות המקצועית על רצף, המתחיל בתהליך ההכשרה של הסטודנטים, ואשר ימשיך בעתיד לאורך כל חייהם המקצועיים, הם ליבתו של רעיון העמיתות. רעיון זה כולל אמונה בדרך בה הולכים, יחסי אמון ונכונות לקחת סיכונים. כל אלה יקרו, לתפיסת הסטודנטים, בתהליך הדרגתי של משא ומתן, הדדיות והבשלה. הסטודנטים מספרים על צוות בית ספר המאפשר יד חופשית ודלת פתוחה, ובכך – מספק 'מעטפה' פיזית ורגשית להתנסות שלהם בהוראה. " (אנחנו) חלק מהצוות ... והצוות מתייחס אלינו כמורות לכל דבר". הסטודנטים הצביעו על החשיבות הרבה של הימצאותו של המדריך הפדגוגי מהמכללה בבית הספר. זה מעיד, לדעתם, על היותו אדם מחויב, מאמין ומקצועי, ומאפשר את בניית מעמדו כבעל סמכות מקצועית בבית הספר הן עבור הסטודנטים והן עבור צוות בית הספר עצמו. נוכחותו ודמותו של המדריך הפדגוגי תורמת, לפי הבנת הסטודנטים, לבניית מודל התנסות בהוראה אחר וחדשני, השונה מן המודל המסורתי שהיה נהוג שנים רבות. במודל מסורתי המורה המאמנת מדגימה, הסטודנטיות מתנסות והמדריכה צופה בסטודנטיות ומלמדת (רק) אותן. במודל המוצג כאן המורות המאמנות, הסטודנטיות והמדריכה – כולן לומדות ומלמדות. כולן מתכננות. כולן צופות ונצפות, ומתייחסות אלה לאלה באמצעות מתן משובים להתרחשויות בכיתה, גם אלה היזומות על ידי הסטודנטיות וגם אלה היזומות על ידי המורות.

לסיכום, תהליך עמיתות בין מוסד להשכלה גבוהה לבין בית ספר מופעל כבר קרוב לעשור בעולם ובישראל וחשיבותו הוצגה במחקרים. בעיקר תוארו תהליכים בתוך בתי ספר באמצעות מחקרים אתנוגרפיים, ומחקרים עצמיים של שותפים שונים בתהליך, שבו הם תארו תחושות ועמדות כלפי הקשר העמיתות המיוחד שהתפתח בין המוסד האקדמי לבין בית הספר. המחקר הנוכחי מציג זוויות ראייה שונות של חברי סגל ושל סטודנטים משתי מערכות החינוך דרך נקודת הראות של נרטיבים של המשתתפים. נקודת הראות הנרטיבית מאפשרת הסתכלות אותנטית מעמיקה מבפנים על תהליך העמיתות ומעידה על הפעלה נכונה ומתגמלת של התהליך לשני הצדדים המעורבים בו ורואים בו בסיס לצמיחה של כל המעורבים בתהליך. הנרטיבים משקפים תפיסות משותפות של הצוותים המובילים את התהליך, תפיסות שהתגבשו לאורך השנים והן תוצר של הכרה משותפת של צוות המכללה וסגל בית הספר בחשיבות העמיתות ובתרומה ההדדית שלה

לצמיחה מקצועית של המשתתפים השונים. המושגים המשותפים בנרטיבים מעידים על התפתחות קול אחיד בתפיסת השותפות, גם אם סיפור הליבה של העמיתות נתפס באופן שונה על ידי כל אחד מהם.

הקול האחיד של השותפים השונים מתייחס להיבטים הבאים של השותפות: התכוונות לתרבות חדשה, הנוצרת בין המכללה לבין בית הספר, תרבות המתאפיינת בטרמינולוגיה משותפת ובהבנה משותפת של מטרות השותפות; תהליך השותפות נתפס ככזה שמזין את עצמו, יש בו דינמיקה של שותפות, אמון וכבוד הדדי בין המשתתפים; התנאים להתפתחותו משתכללים, מותאמים ומתעצבים תוך כדי דיאלוג בין האקדמיה לבין שדה החינוך, והוא תהליך פתוח, שהולך ונבנה, ועדיין לא הגיע לנקודת סיום. חלק מתפיסת התהליך היא ההצלחות שבדרך. ההצלחה נתפסת באופן כללי בעצם העובדה שיש מציאות שבה קיים בית ספר שבתוכו ניתן לפתח שותפות כזו. ההצלחה של המורות בבית הספר ושל סגל המכללה היא בשינוי תפיסת התפקיד שלהם, בעצם שיתוף הפעולה ובפיתוח המקצועי של מורות וסטודנטים כאחד. הצלחה לפי תפיסת הסטודנטים היא בצמיחה המקצועית בתוך מרחב עבודה אותנטי ובקבלה המלאה של בית הספר אותם כמורים מתמחים לכל דבר ולא עוד נטע זר וחיצוני להתנהלות הבית ספרית. בסופו של דבר, לפי מחקר זה נראה שהעמיתות טרם יצרה תרבות חדשה של שותפות בין מוסד אקדמי להכשרת מורים לבין בית ספר במובן המלא שלה, אולם היא מתכוונת לתרבות כזו, שבה כל מוסד שומר על ייחודיותו, מצד אחד, ונוצרים מאפיינים משותפים, מצד שני, של עמיתות שהיא שותפות המתבטאת בקשרים, אחריות הדדית ובמחויבות הדדית.